

DOI: 10.33663/0869-2491-2026-37-861-871

УДК 340.1

Е. Р. СЕІТАБЛАЄВ,
аспірант Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України*
ORCID: 0009-0004-1959-5857

ПРАВОВА СВІДОМІСТЬ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ ОСМИСЛЕННЯ

Стаття присвячена дослідженню методологічних засад правової свідомості в контексті сучасного розвитку. Наголошується, що в сучасній юридичній доктрині сформовано широкий спектр загальнонаукових, філософських та спеціальних методів осмислення правосвідомості. Зазначається, що вагому роль у дослідженні правосвідомості в контексті сучасного розвитку відіграє міждисциплінарний підхід, оскільки правова свідомість є багатоаспектним явищем, а тому її ефективне дослідження неможливе без інтеграції знань з різних наук. Робиться висновок, що методологічні засади дослідження правової свідомості – це складна багаторівнева система підходів і методів, яка забезпечує комплексне пізнання цього багатогранного явища.

Ключові слова: правосвідомість, методологія, міждисциплінарний підхід, методи та принципи наукового пізнання, правова система, права людини.

Seitablaiev Eldar. Legal consciousness: methodological context of the study

The article is devoted to the study of the methodological foundations of legal consciousness in the context of modern development. It is emphasized that in modern legal doctrine a wide range of general scientific, philosophical and special methods of understanding legal consciousness has been formed. It is noted that an interdisciplinary approach plays a significant role in the study of legal consciousness in the context of modern development, because legal consciousness is a multifaceted phenomenon, and therefore its effective study is impossible without the integration of knowledge from various sciences. It is concluded that the methodological principles of the study of legal consciousness are a complex multilevel system of approaches and methods that provides a comprehensive understanding of this multifaceted phenomenon.

Keywords: legal consciousness, methodology, interdisciplinary approach, methods and principles of scientific knowledge, legal system, human rights.

Постановка проблеми. В умовах трансформації правової системи України, євроінтеграції, формування європейських цінностей, посилення ролі інститутів громадянського суспільства виникає потреба наукового обґрунтування методологічних засад дослідження правової свідомості, що

* **Seitablaiev Eldar**, Postgraduate Student of Koretsky Institute of State and Law of the NAS of Ukraine

формують основу для наукового аналізу цього явища як соціально-правового феномену. Нині правова свідомість є важливим чинником реалізації права та виявляє внутрішнє ставлення особи, соціальних груп і суспільства в цілому до права, законності, справедливості. Методологічні засади дослідження правової свідомості включають сукупність підходів, принципів, методів і засобів, які забезпечують її комплексне, системне та об'єктивне вивчення. Дослідження правової свідомості потребує науково обґрунтованих підходів, які б уможливили розглядати її як багаторівневе, багатофункціональне явище, що формується під впливом правової, соціальної, політичної, культурної та психологічної реальності. Тому важливим є визначення сутності та змісту методологічних засад, які забезпечують системність і наукову обґрунтованість дослідження цього феномену.

Поряд з цим осмислення методологічних засад дослідження правосвідомості допомагає зрозуміти механізми суб'єктивного сприйняття та тлумачення правових норм, а також з'ясувати, як саме соціальні цінності, культура та історичний досвід впливають на правосвідомість і правову поведінку громадян. Аналіз методології дослідження правосвідомості також надає можливість своєчасно реагувати на відповідні зміни в розвитку правових систем сучасності, забезпечуючи адаптацію її складових до нових умов та викликів сьогодення. Загалом дослідження методологічних аспектів правової свідомості має важливе значення для розвитку демократичної, правової та соціальної держави, яка сприяє розвитку справедливого суспільства та всебічно розвиненої особистості в ньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У юридичній науці питання методологічних засад правової свідомості досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як С. Бобровник, О. Богініч, Ю. Ведерников, С. Гусарев, В. Демічева, М. Кельман, В. Ковальський, В. Ковальчук, М. Козюбра, Д. Ллойд, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, О. Петришин, О. Скрипнюк, С. Сливка, Т. Тарахонич, Г. Харт, М. Черкас, Ю. Шемшученко та ін. Водночас реалії сьогодення, зокрема безпрецедентна криза сучасного міжнародного правопорядку, свідчать про необхідність здійснення подальшого наукового осмислення методологічних засад формування та розвитку правосвідомості з урахуванням реалій та викликів сьогодення.

Мета статті. Метою статті є визначення методологічних засад дослідження правової свідомості в контексті сучасного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Правосвідомість має значний вплив на правове регулювання, формування громадянського суспільства та правової держави, у зв'язку із чим дослідженню її сутності та функцій науковці приділяють велику увагу, послуговуючись методологією юриспруденції. У сучасній юридичній доктрині сформовано широкий спектр загальнонаукових, філософських та спеціальних методів, що дає змогу краще дослідити особливості цього правового феномена.

З урахуванням зазначеного, пропонуємо розглянути філософську або фундаментальну методологію дослідження правосвідомості. Адже саме філософія формує світоглядну основу дослідження правової свідомості, а філософська (або фундаментальна) методологія є вищим рівнем методології науки, що визначає загальну стратегію принципів пізнання особливостей явищ, процесів, сфер діяльності тощо.

Філософсько-правовий аналіз, підкреслює Ю. Калиновський, дає можливість розглянути правосвідомість як комплексне явище, що має свій зміст і логіку розвитку¹.

Як відомо, усі досягнення минулого були опрацьовані насамперед у вигляді діалектичного методу пізнання реальної дійсності, в основу якого було покладено зв'язок теорії і практики, принципи пізнаваності реального світу, детермінованості явищ, взаємодії зовнішнього і внутрішнього, об'єктивного і суб'єктивного. Серед основних філософських засад дослідження правосвідомості варто насамперед назвати діалектичний підхід, що розглядає правову свідомість як динамічний, історично змінний феномен, що розвивається у взаємодії з правовою системою і суспільством. Поряд з діалектичним підходом важливе значення у філософському осмисленні правової свідомості мають також історичний, антропологічний, аксіологічний (ціннісний) та інші підходи. Зокрема, історичний підхід враховує зміни правосвідомості в історичному контексті (наприклад, трансформація правосвідомості в умовах посттоталітарного суспільства); антропологічний підхід робить акцент на людину як головного суб'єкта правосвідомості, з її внутрішніми переконаннями, потребами, мотивацією; ціннісний або аксіологічний підхід дає змогу аналізувати правову свідомість як сферу, що відображає уявлення про справедливість, свободу, гідність, обов'язок.

З огляду на те, що правосвідомість являє собою складний і динамічний об'єкт наукового пізнання, методологія її дослідження, так само як і методологія сучасної юриспруденції, потребує постійного розвитку. При цьому поява нових і вдосконалення сучасних науково-юридичних методів зумовлена необхідністю точного й адекватного відображення всього розмаїття правової реальності².

Так, важливим є застосування загальнонаукових методів пізнання та вивчення правової свідомості, які забезпечують логіку і послідовність наукового аналізу цього правового феномена. Шляхом застосування методів аналізу й синтезу відбувається розподіл правосвідомості на складові елементи (знання, оцінки, емоції) та узагальнення отриманих результатів. Метод аналізу дає змогу виокремити основні структурні елементи правосвідомості, а також дослідити їх сутнісні характеристики. Використання методів індукції та дедукції надає можливість опрацювати характеристику від окремих фактів правової поведінки до визначення загальних закономірностей правосвідомості особи, або навпаки – від теоретичних концепцій правосвідомості до конкретних прикладів правового життя. За допомогою системного підходу здійс-

нуються розгляд правосвідомості як системи, що має внутрішню структуру і взаємодіє з іншими соціальними системами (мораль, релігія, політика). Методи формалізації і моделювання застосовуються для вивчення моделей та відображення типів правосвідомості, її змін під впливом різних чинників.

Також варто розглянути спеціально-наукові методи дослідження правосвідомості. Ці методи уможливають глибше зрозуміти внутрішню структуру правової свідомості й механізми її функціонування. Соціологічний метод дає можливість емпірично вивчати рівень правової свідомості через опитування, анкетування, інтерв'ювання, аналіз громадської думки. Психологічний метод спрямований на дослідження психоемоційного компоненту правосвідомості (мотивації, ціннісні орієнтації, стереотипи, установки). Порівняльно-правовий метод дає змогу здійснити порівняння правової свідомості в різних країнах, культурах, правових системах. Історико-правовий метод забезпечує вивчення трансформацій правової свідомості в різні історичні епохи (дослідження етапів правового нігілізму, правового ідеалізму тощо). Формально-юридичний метод забезпечує аналіз норм права та їхнього впливу на формування правосвідомості (як зміст законів формує сприйняття права у громадян).

Наведені вище констатації свідчать, що корисним для дослідження правосвідомості є міждисциплінарний підхід. Останнє пов'язано з тим, що правова свідомість є багатоаспектним явищем, тому її ефективне дослідження неможливе без інтеграції знань з різних наук.

Так, юриспруденція забезпечує аналіз нормативної бази, юридичних понять, ролі права в суспільстві, досліджує, як юридичні норми впливають на правосвідомість індивідів та соціальних груп. Філософія вивчає онтологічні та аксіологічні засади правосвідомості, пояснює моральні основи правових уявлень, категорії справедливості, свободи, обов'язку. Психологія аналізує внутрішні механізми сприйняття права: установки, емоції, стереотипи, мотивації, досліджує вплив правового виховання, авторитетів, родинного середовища. Соціологія дає змогу емпірично вимірювати рівень правосвідомості в суспільстві, вивчає вплив соціальних груп, громадської думки, медіа. Культурологія пояснює, як правова свідомість формується під впливом традицій, ментальності, символів; аналізує правову культуру суспільства. Політологія досліджує вплив політичної системи, ідеологій, державної політики на правосвідомість; вивчає легітимність влади. Перевагами міждисциплінарного підходу є те, що він забезпечує багатогранне дослідження правової свідомості, дає змогу врахувати об'єктивні (зовнішні) та суб'єктивні (внутрішні) чинники її формування, а також підвищує прикладну цінність досліджень – для освіти, правоохоронної практики, державної політики. При цьому в сучасних умовах України, де суспільство перебуває у стані правової трансформації (реформи, війна, модернізація освіти), міждисциплінарний підхід уможливорює: пояснити зміну правових уявлень в умовах кризи довіри до держави; зрозуміти, як медіа формують уявлення про справедливість; оцінити вплив правових реформ на громадську правосвідомість тощо.

Комплексність і багатоаспектність явища правосвідомості зумовлюють необхідність його міждисциплінарних досліджень в різних галузях наукового знання. Саме тому правосвідомість є предметом наукового пошуку не лише у сфері теорії права, а й у філософії, психології, соціології та інших науках³.

Отже, міждисциплінарний підхід забезпечує цілісність і глибину дослідження правової свідомості. Саме завдяки інтеграції методів юриспруденції, філософії, соціології, психології та інших наук можна не лише теоретично осмислити це явище, а й розробити ефективні механізми правового виховання, формування правової культури та зміцнення верховенства права в суспільстві.

До ключових методологічних принципів дослідження правосвідомості належать: об'єктивність – врахування усіх аспектів правосвідомості без упередженості; комплексність – всебічний аналіз правосвідомості з урахуванням її взаємозв'язку з іншими соціальними феноменами; історизм – аналіз правосвідомості в контексті конкретного історичного періоду; конкретність – врахування специфіки правової культури певної країни, регіону, соціальної групи.

В юридичній літературі не існує єдиного визначення правової свідомості. Якщо розглядати еволюцію поглядів на правосвідомість в історичній ретроспективі, то можна навести такі визначення.

Правосвідомість – сукупність поглядів, ідей, теорій, уявлень, почуттів людей (класів, суспільства, колективів) щодо права, діючого й бажаного⁴.

Правосвідомість – сукупність поглядів, ідей, які відображають ставлення окремих людей, соціальних груп до права, законності, правосуддя, їхнє уявлення про те, що є правомірним чи неправомірним⁵.

На думку А. І. Луцького, «правосвідомість – різновид свідомості, що дозволяє створювати суб'єктивний образ чинного або бажаного права; суб'єктивна основа права, умова його існування та розвитку. Структура правосвідомості – сукупність її елементів та їх взаємозв'язків, що відображає внутрішню організацію цілісної системи, взаємодію утворюючих її компонентів. Virізнєння структурних елементів правосвідомості не означає їх відокремленості, навпаки, будь-яка теоретична конструкція структури правосвідомості є результатом мисленнєвої діяльності автора та його методологічних уподобань, а на практиці всі її елементи взаємно пов'язані і не можуть існувати автономно, самотійно. Водночас не слід ігнорувати відмінностей, що між ними існують»⁶.

Для правової свідомості характерні такі риси:

1. Правосвідомість є одним з різновидів суспільної свідомості. Поряд із іншими формами суспільної свідомості (філософською, релігійною, моральною, політичною, естетичною) їй властиво відображувати навколишній світ, однак не увесь, а лише певний його аспект – правову дійсність. Водночас слід зазначити, що правова свідомість не існує в «чистому» вигляді. Її немож-

ливо механічно відділити від моралі та політичної свідомості під час аналізу правових явищ. Ці види свідомості взаємно проникають, доповнюють і підкріплюють одна одну. Водночас правова свідомість має й певні специфічні риси, що дає змогу розглядати її як відносно самостійне явище, яке виконує специфічні завдання і функції. В умовах формування правової, демократичної державності правова свідомість отримує додаткові стимули для свого становлення та розвитку як однієї з найважливіших її складових.

2. Носіями правосвідомості є різні суб'єкти права: особистість, громадські об'єднання, політичні партії, державні органи та їх посадові особи, юристи-практики, суспільство загалом. У правовій свідомості відбиваються ставлення суб'єкта до права, юридичної практики, поведінки (діяльності) інших суб'єктів правовідносин, їх оцінка. Правосвідомість виявляється на всіх стадіях механізму правового регулювання, впливає на функціонування практично кожного елементу правової системи.

3. Об'єктом пізнання правосвідомості зазвичай є чинне право в усій багатоманітності його виявів (право, правові відносини, правова поведінка або діяльність, практика реалізації права тощо). Поряд з тим вона може містити в собі оцінку права минулого (аналіз правових пам'яток, наприклад римського права, Руської правди) або формувати уявлення про право бажане, майбутнє.

4. Правосвідомість є одним із найважливіших чинників розвитку праворозуміння. Право, яке складається об'єктивно, відповідно до існуючих, іноді доволі суперечливих уявлень, підходів суспільства щодо регулювання тих чи інших суспільних відносин, не може бути досконалим. У ньому неминуче виникають певні прогалини, внутрішні суперечності⁷.

5. Правосвідомість можна розглядати як своєрідний механізм саморегуляції поведінки (діяльності) людей. Це пояснюється її здатністю орієнтувати суб'єктів права в різних правових ситуаціях, робити правомірний вибір, приймати юридично значущі рішення щодо додержання або порушення права⁸.

Ознаки правосвідомості слід поділяти на дві основні групи: ті, які характеризують її як різновид суспільної свідомості, а також власні ознаки правової свідомості. До першої групи відносять такі ознаки правової свідомості: загальним об'єктом правосвідомості, як і всіх інших видів суспільної свідомості, слугує суспільне буття; правосвідомість, як і всі інші види свідомості, відображає суспільне буття у вигляді ідей і відповідних їм психологічних проявів, принципово схожими є їхні внутрішні структури; носіями правосвідомості є соціальні суб'єкти. До другої групи ознак правосвідомості належать: наявність власного об'єкта (предмета) відбиття, яким виступає правова дійсність; правова свідомість оперує ідеями, поняттями, почуттями тощо, типовими саме для неї. Фундаментальними при цьому виступають поняття й категорії юридичних прав та обов'язків, законності, правопорядку, права і правовідносин, закону та ін. Саме вони відбивають специфіку правової свідомості порівняно з іншими видами суспільної свідомості; правосвідомість є одним із найважливіших чинників праворозуміння, розвитку права й пра-

вореалізації; наявність специфічної функції правової свідомості – орієнтування поведінки людини на виконання прав та обов'язків, зафіксованих у юридичних нормах.

У дослідженні правосвідомості важливу роль виконує також функціональний підхід, застосування якого надає можливість виокремити функції цього правового феномена. У юридичній літературі існують різні підходи до визначення функцій правової свідомості, а їх дослідження потребує звернення до праць із загальної теорії права, у яких зроблено аналіз сутності функцій та їх роль у регулюванні суспільних відносин. Зокрема, цікавою є класифікація функцій правосвідомості В. Демічевої, а саме: пізнавальна (правосвідомість відображає і пізнає правові явища у формі юридичних знань, які формуються в поняття, принципи, визначення); оцінювальна (правосвідомість не тільки відображає правові явища і процеси, а й формує ставлення до них у вигляді переваг і оцінок); регулятивна (правосвідомість сприяє формуванню певних реакцій індивіда, які мають вираження у правомірній чи протиправній поведінці); прогностична (правосвідомість сприяє передбаченню певних деформацій у системі ціннісних орієнтацій); правоутворювальна (правосвідомість відображає порівняно самостійну сферу юридичної практики й активного прояву в цій сфері правосвідомості); функція розвитку правової науки (правосвідомість виступає засобом підвищення наукового управління суспільством, необхідною передумовою теоретичного і практичного вирішення проблем, пов'язаних з правом, правовою культурою)⁹.

Класифікацій функцій може бути стільки, скільки існує структурних зрізів правосвідомості. Основним, базовим має бути підхід, заснований на структурі правової свідомості з точки зору особливостей способів відбиття правової дійсності. Саме в цій площині розкриваються найхарактерніші властивості суспільної свідомості взагалі і правової свідомості зокрема – здатність отримувати інформацію про навколишній світ, оцінка оточуючого середовища, його перетворення відповідно до потреб та ідеалів.

Крім цього, у межах сучасного правознавства дедалі більше уваги приділяється також ціннісному (аксіологічному) підходу до осмислення правової свідомості. Такий підхід ґрунтується на визнанні того, що правосвідомість – це не лише відображення знань про право чи юридичних норм, а насамперед оціночне ставлення особи до права як соціального інституту, його легітимності, справедливості та ефективності. У цьому контексті правосвідомість виступає не просто як інтелектуальний компонент, а як морально-ціннісна орієнтація, що формує мотивацію правомірної поведінки. Виходячи з цього, ціннісний підхід уможливорює вивчати, на яких моральних, етичних та правових уявленнях базується правомірна або протиправна поведінка, що є особливо важливим у період правової трансформації суспільства.

В умовах сучасної України, де правові інститути часто переживають кризу довіри, особливої актуальності набуває дослідження таких базових цінностей, як справедливість, законність, права людини, повага до гідності

тощо, які формують основу правосвідомості. Їх порушення призводить до правового нігілізму, а знецінення – до формального праворозуміння. Ціннісний підхід, отже, взаємодіє з іншими методологічними стратегіями: у філософському аспекті – пояснює онтологічну природу правових ідеалів; у соціологічному – дає змогу емпірично оцінити рівень прийняття певних правових цінностей у суспільстві; у психологічному – дає змогу дослідити внутрішню мотивацію правомірної поведінки. Тож аксіологічна орієнтація є не лише теоретично важливою, а й методологічно необхідною для глибокого розуміння змісту та функцій правової свідомості. Її застосування забезпечує гуманітарну глибину дослідження й дає змогу врахувати морально-етичні аспекти правової культури як особистості, так і суспільства загалом.

Висновки. Отже, можемо зробити такі висновки з проведеного дослідження.

Методологічні засади дослідження правової свідомості – це складна багаторівнева система підходів і методів, яка забезпечує комплексне пізнання цього багатогранного явища. Застосування філософських, загальнонаукових та спеціальних методів дає змогу виявити як закономірності формування правової свідомості, так і чинники, що сприяють чи перешкоджають її розвитку. Такий підхід відкриває перспективи для подальших прикладних досліджень, спрямованих на удосконалення правової культури в українському суспільстві, а також надає можливість глибше зрозуміти, як саме громадян сприймають та інтерпретують правові норми і які соціальні, культурні та психологічні чинники впливають на формування правової свідомості в умовах сучасних динамічних трансформацій.

Правова свідомість є результатом розвитку низки чинників, що зумовлює необхідність інтеграції відповідного методологічного інструментарію окремих наукових напрямів сучасної соціогуманітарної доктрини загалом, зокрема, філософії та теорії держави і права, соціології, психології, культурології тощо. Така методологічна інтеграція допомагає зрозуміти не лише особливості сприйняття та реалізації правових норм у багатоманітному соціокультурному середовищі, а й виявити внутрішні або особистісні чинники формування та розвитку правосвідомості.

1. Калиновський Ю. Ю. Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасність: монографія. Харків: Право, 2008. 288 с. С. 8. 2. Сибірна Р. І. Сучасні підходи до проведення наукових досліджень у юриспруденції. *Право.ua*. 2021. № 3. С. 28–34. С. 30. DOI: 10.32782/LAW.UA.2021.3.5. URL: <https://cutt.ly/iwoBDLRV> (дата звернення: 22.12.2025). 3. Шелих А. Правосвідомість як предмет міждисциплінарних досліджень. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2025. № 1 (129). С. 81–86. С. 81. 4. Правосвідомість. *Юридичний словник* / за ред. академіків АН УРСР Б. М. Бабія, В. М. Корецького, члена-кореспондента АН УРСР В. В. Цветкова / Головна редакція Української радянської енциклопедії Академії наук Української РСР. Київ. 1974. 846 с. С. 593. 5. *Юридичні терміни: тлумачний словник* / В. Г. Гончаренко, П. П. Андрушко, Т. П. Базова та ін.; за ред.

В. Г. Гончаренка. 2-ге вид., стереотипне. Київ: Либідь, 2004. 320 с. С. 220.

6. Луцький А. І. Правосвідомість юриста як суб'єктивне відображення чинної правової ідеології. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 50–60. С. 52. 7. Пінська О. С. Правова свідомість: загальна характеристика, основні риси та структура. *Форум права*. 2011. № 1. С. 784–788. С. 784–785 URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11pocrtc.pdf> (дата звернення: 22.12.2025). 8. Загальна теорія держави та права: підручник / Цвік М. В., Петришин О. В., Авраменко Л. В. та ін.; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с. С. 533–534.

9. Демічева В. В. Правова свідомість як елемент правової системи в умовах демократичного розвитку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2004. 20 с. С. 10.

References

1. Kalynovskiy Yu. Yu. Pravosvidomist ukrainskoho suspilstva: geneza ta suchasnist: monohrafiia. Kharkiv: Pravo, 2008. S. 8 (288 s.) (in Ukr.). 2. Sybirna R. I. Suchasni pidkhody do provedennia naukovykh doslidzen u yurysprudentsii. *Pravo.ua*. 2021. № 3. S. 28–34. S. 30. DOI: 10.32782/LAW.UA.2021.3.5. URL: <https://cutt.ly/iwoBDLRV> (data zvernennia: 22.12.2025) (in Ukr.). 3. Shelykh A. Pravosvidomist yak predmet mizhdystsyplinarnykh doslidzen. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky*. 2025. № 1 (129). S. 81–86. S. 81. (in Ukr.). 4. Pravosvidomist. *Yurydychnyi slovnyk* / za red. akademikiv AN URSR B. M. Babiia, V. M. Koretskoho, chlena-korespondenta AN URSR V. V. Tsvietkova / Holovna redaktsiia ukrainskoi radianskoi entsyklopedii Akademii nauk Ukrainkoi RSR. Kyiv, 1974. 846 s. S. 593 (in Ukr.). 5. Yurydychni terminy: tlumachnyi slovnyk / V. H. Honcharenko, P. P. Andrushko, T. P. Bazova ta in.; za red. V. H. Honcharenka. 2-he vyd., stereotypne. Kyiv: Lybid, 2004. 320 s. S. 220 (in Ukr.). 6. Lutskey A. I. Pravosvidomist yurysta yak subiektyvne vidobrazhennia chynnoi pravovoi ideolohii. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. 2014. № 2. S. 50–60. S. 52 (in Ukr.). 7. Pinska O. S. Pravova svidomist: zahalna kharakterystyka, osnovni rysy ta struktura. *Forum prava*. 2011. № 1. S. 784–788. S. 784–785. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11pocrtc.pdf>. (data zvernennia: 22.12.2025) (in Ukr.). 8. Zahalna teoriia derzhavy ta prava: pidruchnyk / Tsvik M. V., Petryshyn O. V., Avramenko L. V. ta in.; za red. M. V. Tsvika, O. V. Petryshyna. Kharkiv: Pravo, 2009. 584 s. S. 533–534 (in Ukr.). 9. Demicheva V. V. Pravova svidomist yak element pravovoi systemy v umovakh demokratychnoho rozvytku: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.01. Kyiv: Instytut derzhavy i prava imeni V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2004. 20 s. S. 10 (in Ukr.).

Seitablaiev Eldar. Legal consciousness: methodological context of the study

Introduction. The article is devoted to the study of the methodological foundations of legal consciousness in the context of modern development. In the context of the transformation of the legal system of Ukraine, European integration, the formation of European values, and the strengthening of the role of civil society institutions, there is a need for scientific substantiation of the methodological principles of the study of legal consciousness, which form the basis for the scientific analysis of this phenomenon as a socio-legal phenomenon. Currently, legal consciousness is an important factor in the implementation of law and reveals the internal attitude of a person, social groups, and society as a whole to law, legality, and justice. The methodological principles of

the study of legal consciousness include a set of approaches, principles, methods, and tools that ensure its comprehensive, systematic, and objective study.

The aim of the article. The purpose of the article is to determine the methodological principles of researching legal consciousness in the context of modern development.

Results. Among the main philosophical principles of the study of legal consciousness, it is worth mentioning, first of all, the dialectical approach, which considers legal consciousness as a dynamic, historically changing phenomenon that develops in interaction with the legal system and society. Along with the dialectical approach, historical, anthropological, axiological (value) and other approaches also play an important role in the philosophical understanding of legal consciousness. In particular, the historical approach takes into account changes in legal consciousness in a historical context (for example, the transformation of legal consciousness in the conditions of a post-totalitarian society); the anthropological approach emphasizes a person as the main subject of legal consciousness, with his internal beliefs, needs, motivation; the value or axiological approach allows us to analyze legal consciousness as a sphere that reflects the idea of justice, freedom, dignity, duty.

The complexity and multifaceted nature of the phenomenon of legal consciousness necessitates interdisciplinary research of this phenomenon in various fields of scientific knowledge. That is why legal consciousness is a subject of scientific research not only in the field of legal theory, but also in philosophy, psychology, sociology and other sciences. An interdisciplinary approach ensures the integrity and depth of the study of legal consciousness. It is through the integration of methods of jurisprudence, philosophy, sociology, psychology and other sciences that it is possible not only to theoretically comprehend this phenomenon, but also to develop effective mechanisms for legal education, the formation of legal culture and the strengthening of the rule of law in society.

In the study of legal consciousness, an important role is also played by the functional approach, the application of which makes it possible to isolate the functions of this legal phenomenon. In the legal literature, there are various approaches to determining the functions of legal consciousness, and their study requires reference to works on the general theory of law, which analyze the essence of functions and their role in regulating social relations. In addition, within the framework of modern jurisprudence, more and more attention is also paid to the value (axiological) approach to understanding legal consciousness. This approach is based on the recognition that legal consciousness is not only a reflection of knowledge about law or legal norms, but primarily an evaluative attitude of a person towards law as a social institution, its legitimacy, justice and effectiveness.

Conclusions. Methodological principles of legal consciousness research are a complex multi-level system of approaches and methods that provides a comprehensive understanding of this multifaceted phenomenon. The use of philosophical, general scientific, special and interdisciplinary methods makes it possible to identify both the patterns of legal consciousness formation and the factors that contribute to or hinder its development. Such a comprehensive approach opens up prospects for further applied research aimed at improving legal culture in Ukrainian society, and also provides an opportunity to understand more deeply how citizens perceive and interpret legal norms and what social, cultural and psychological factors influence the formation of legal consciousness in the conditions of modern dynamic transformations. Legal awareness is the result of the development of a number of factors, which necessitates

the integration of the appropriate methodological tools of individual scientific areas of modern socio-humanitarian doctrine as a whole, in particular, philosophy and theory of state and law, sociology, psychology, cultural studies, etc. Such methodological integration helps to understand not only the peculiarities of the perception and implementation of legal norms in various socio-cultural environments, but also to identify internal or personal factors in the formation and development of legal awareness.

Keywords: *legal consciousness, methodology, interdisciplinary approach, methods and principles of scientific knowledge, legal system, human rights.*

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 03.03.2026

Дата публікації: 24.03.2026